

Original Article

Jury Institution in Iran with a Look at the Legal Systems of England and France

Babak Habibi¹, Mohammad Ashouri², Bagher Shamloo³

ABSTRACT

The role of people and the necessity of their participation within the framework of the judicial system is considered as one of the central and controversial issues in modern criminal law, which can be examined from various legal, social, and political dimensions. Simultaneously by formation of modern criminal law and the development of fair trial theories, the issue of direct or indirect participation of citizens in the judicial process has gained increasing importance. In this regard, the jury institution, as one of the prominent manifestations of popular participation in criminal justice, has always attracted the attention of scholars and legislators and has a history beyond the formation of modern judicial institutions. The presence of a jury in the judicial process, especially in common law legal systems (such as England) and some mixed legal systems (such as France), is considered to be a crystallization of public opinion and a kind of popular guarantee of justice in the trial process. The fundamental basis for the formation of this institution is to create public trust in criminal justice and to confront monopoly and discretionary decision-making in criminal proceedings. By deciding whether the accused is guilty or not, the jury is in fact considered to represent the general conscience of society in a fair trial. A comparative study shows that two general patterns can be distinguished regarding the scope and role of the jury: a minimal pattern that focuses public participation on specific and limited areas, and a maximal pattern that pursues a more active and effective presence of the public in the criminal trial process. In England, as one of the main origins of this institution, the jury has traditionally played a prominent role, especially in major criminal cases. Although in recent decades, changes in law and practice have reduced its scope, and some observers believe that the country is gradually moving towards limiting or even practically eliminating this institution. However, in English legal culture, the jury remains a symbol of popular justice and fair trial. In France, although the institution of the jury was introduced into the country's legal system following England, it gradually adapted to its own legal structure. In the French mixed system, the jury participates alongside the judge in making decisions on specific criminal cases, especially serious crimes. The simultaneous presence of the judge and members of the public in the judging process has been interpreted as a combination of legal rationality and public conscience, which attempts to reduce judicial error on the one hand and strengthen the public's sense of trust in the justice system on the other. In contrast, the Iranian legal system, by adopting a minimal approach, has limited the institution of the jury to press and political crimes only. This, despite the legal capacities in Articles 168 and 175 of the Constitution, has caused the jury to distance itself from its effective

How to Cite: Habibi, Babak, Ashouri, Mohammad, Shamloo, Bagher, "Jury Institution in Iran with a Look at the Legal Systems of England and France ", Legal Research, Vol. 28, No. 111, 2025, pp:21-38.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2025.233714.2619>

Received: 06/11/2023-Accepted: 23/04/2025

1. PhD Candidate, Faculty of Law, Islamic Azad University: Central Tehran Branch, Tehran, Iran

Corresponding Author Email: habibibabak100@gmail.com

2. Professor of Law, Faculty of Law, Theology & Political Science, Islamic Azad University: Science & Research Branch, Tehran, Iran

3. Associate Professor, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

role in the country's criminal justice system. On the other hand, the implementation of this institution has also been accompanied by challenges such as the selection of members, insufficient training, lack of transparency in the decision-making mechanism, and public ignorance. Despite the vast potential for enhancing public participation in the judicial process, especially in cases where public trust in the judiciary needs to be restored, the jury institution in Iran remains a formal and ineffective structure. Other problems in the Iranian system include the lack of sufficient cultural support for accepting the role of the public in judging, the lack of basic legal training for jury members, the lack of transparency in the decisions issued, and even the resistance of the traditional body of the judiciary to citizen interference. These challenges, along with the limited scope of jurisdiction of the jury, have prevented this institution from fulfilling its intended role in achieving fair and participatory proceedings. In this article, with a descriptive-analytical approach and using comparative studies, an attempt has been made to examine the historical, cultural, and legal contexts of the formation of the jury in Iran, as well as to identify its strengths and weaknesses. Also, looking at the experiences of England and France, solutions are presented to revive and strengthen this institution as a manifestation of participatory criminal policy. Among these solutions, expanding the jurisdiction of the jury to some important public crimes, increasing general and specialized training for members, reforming executive procedures, strengthening the transparency of the trial process, and promoting a culture of public participation in justice can be mentioned. Finally, the real revival of the jury institution in Iran requires political will, a review of existing laws, and more importantly, an effort to institutionalize the culture of citizen participation in the realization of justice. Only then can this institution be used as a tool to strengthen the legitimacy and efficiency of the judicial system.

KeyWords: Jury, Minimal Approach, Maximal Approach, Political Crime, Press Crime.

نهاد هیئت‌منصفه در ایران با نگاهی به نظام حقوقی انگلستان و فرانسه

بابک حبیبی^۱، محمد آشوری^۲، باقر شاملو^۳

چکیده

نقش مردم و ضرورت مشارکت آنها در چارچوب نظام دادرسی یکی از موضوعات مهمی است که همزمان با شکل‌گیری حقوق کیفری مدرن از ابعاد نوینی برخوردار شده است. در این راستا، تحولات مربوط به حضور هیئت‌منصفه در فرایند دادرسی، که پیشینه‌ای فراتر از زمان شکل‌گیری حقوق کیفری مدرن دارد، از مصادیق قابل توجه رویکرد مبتنی بر مشارکت شهروندان در امر دادرسی است. مبنای شکل‌گیری این نهاد، نمایندگی افکار عمومی توسط اعضای آن است که در تلاش است تا هدف استقرار دادرسی منصفانه را درخصوص بزهکاران فراهم آورد. نگاه به الگوهای موجود از این نهاد ما را به دو الگوی کلی، الگوی حداقلی و الگوی حداکثری، رهنمون می‌کند. در این میان، برخی کشورها مانند انگلستان، که از آن به‌عنوان خاستگاه هیئت‌منصفه یاد می‌شود، رویکردی حداکثری را از ابتدای ایجاد این نهاد مدنظر قرار داشته‌اند؛ اگرچه به‌تدریج در این کشور نیز محدودیت‌هایی پیرامون این نهاد در فرایند دادرسی کیفری شکل گرفت؛ به‌نحوی که عده‌ای معتقدند که این کشور در مسیر حذف کامل هیئت‌منصفه گام برمی‌دارد. در فرانسه نیز، که این نهاد با الگوبرداری از انگلستان ایجاد شد، هیئت‌منصفه از جایگاه ویژه‌ای در فرایند دادرسی کیفری برخوردار شده است. این درحالی است که نظام حقوقی ایران با پذیرش رویکرد حداقلی، هیئت‌منصفه را صرفاً در جرائم سیاسی و مطبوعاتی و با شرایطی محدود مورد پذیرش قرار داده است. در نوشتار حاضر، با رویکردی توصیفی و تحلیلی، ضمن بررسی ابعاد تاریخی شکل‌گیری نهاد هیئت‌منصفه در ایران، به ارزیابی و در نهایت ارائه راهکارهایی برای تقویت آن به‌عنوان جلوه‌ای از سیاست جنایی مشارکتی با نگاهی به نظام‌های حقوقی کشورهای انگلستان و فرانسه پرداخته می‌شود.

کلید واژگان: هیئت‌منصفه، رویکرد حداقلی، رویکرد حداکثری، جرم سیاسی، جرم مطبوعاتی.

استناد به این مقاله: حبیبی، بابک، آشوری، محمد، شاملو، باقر، «نهاد هیئت‌منصفه در ایران با نگاهی به نظام حقوقی انگلستان و فرانسه»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۸، شماره ۱۱۱، مهر ۱۴۰۴، صص: ۲۱-۳۸.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2025.233714.2619>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۳

۱. دانشجوی دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی: واحد تهران مرکزی، تهران، ایران
/imil نویسنده مسئول: habibibabak100@gmail.com

۲. استاد، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی: واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۳. دانشیار، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

سابقه هیئت‌منصفه در حقوق ایران در شکل کنونی، طولانی نیست و نهادهی اقتباسی از کشورهای غربی است. چنان‌که زادگاه ایجاد نهاد هیئت‌منصفه را باید بریتانیا دانست.^۱ به‌گونه‌ای که با استقبال عموم مردم از این تأسیس حقوقی، این نهاد به تدریج، جایگاه خود را در نظام قضایی این کشور باز کرد. افزون بر آن، مهاجران اروپایی این نهاد را به آمریکا بردند و به‌عنوان رکن اساسی دادرسی، تحکیم بخشیدند.^۲ انقلابیون فرانسه نیز این نهاد را با اقتباس از بریتانیا به‌عنوان جزئی اساسی و مهم از دادگستری وارد نظام قضایی خود کردند.^۳ در این چارچوب، به تدریج سایر کشورهای حوزه نظام قضایی رومی-ژرمنی، نهاد هیئت‌منصفه را پذیرفتند و آن را در فرایند دادرسی خود مورد توجه قرار دادند. همچنان که در انگلستان این نهاد از سال ۱۲۱۵ میلادی، البته به شکل نابالغ و اولیه، تشکیل شد. همچنین انقلابیون فرانسه نیز این نهاد را با اقتباس از بریتانیا، به‌عنوان جزئی اساسی و مهم از دادگستری وارد نظام قضایی خود کردند.^۴ کشور بلژیک نمونه دیگری از این دست کشورهاست که در اولین قانون اساسی خود در سال ۱۸۳۱ تحت تأثیر کشور فرانسه، این نهاد را پیش‌بینی کرد. همین قانون به‌عنوان الگوی تدوین‌کنندگان متمم قانون اساسی مشروطه در ایران مدنظر قرار گرفت و در نظام حقوقی ایران وارد شد.^۵

پس از گذشت چندی، اولین متن قانونی درباره حضور هیئت‌منصفه در دادرسی اصل ۷۹ متمم قانون اساسی است. اصل ۷۹ متمم قانون اساسی مشروطه مصوب ۱۲۸۶ شمسی در این زمینه مقرر می‌داشت: «در موارد تقصیرات سیاسیه و مطبوعات هیئت منصفین در محاکم حاضر خواهند بود». به‌طور سنتی و با نگاهی به ادبیات مربوط به نظام‌های هیئت‌منصفه، دغدغه مربوط به اینکه بزهکاران سیاسی در رسیدگی به جرائم سیاسی در برابر هیئت حاکمه و حکومت قرار می‌گیرند و امکان محاکمه سخت‌گیرانه آنها وجود دارد، تلاش برای مشارکت هیئت‌منصفه در رسیدگی به این دسته از جرائم به‌عنوان امتیازی در راستای حفظ حقوق بزهکاران مطرح شد؛ بدین‌سان قانون موقت هیئت‌منصفه مصوب ۱۳۰۱ شمسی نیز از مقررات قابل توجهی درخصوص تشکیل و سازوکار این نهاد برخوردار شد. در نهایت اصل ۱۶۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸ با شناسایی این نهاد و حضور تشکیل آن در محاکمات مربوط به جرائم سیاسی و مطبوعاتی در حال حاضر منشأ اقدامات در این زمینه است. حکم مقرر در اصل ۱۶۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، که بر حضور هیئت‌منصفه در رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی تأکید دارد، نشانگر توجه ضرورت تحقق دادرسی عادلانه و منصفانه درخصوص این دسته از بزهکاران است. باوجود این، تشکیل هیئت‌منصفه در ایران، درخصوص این دو دسته جرائم به موازات هم پیش نرفت. تشکیل هیئت‌منصفه درخصوص جرائم مطبوعاتی در کشور عملاً سابقه‌ای سی ساله دارد؛ اما درخصوص جرائم سیاسی اجرای این اصل همواره با چالش‌هایی همراه بوده و منوط بودن آن به تصویب قانون جرائم سیاسی مانع از تشکیل آن در رسیدگی به این دسته از جرائم شد. بااین‌حال، تصویب قانون جرم سیاسی در سال ۱۳۹۵ نیز چندان منجر به رونق این نهاد در خصوص این دسته از بزهکاران نشده است. بر این اساس، پژوهش حاضر با نگاهی به تحولات تاریخی هیئت‌منصفه در ایران با توجه به نظام حقوقی کشورهای فرانسه

^۱. Ashworth, Andrew. *The Criminal Process: An Evaluation Study*, Oxford University Press, Second Edition, 1998, PP 255-262.

^۲. امامی، مصطفی، «هیئت منصفه در انگلستان»، *ماهنامه حقوق امروز*، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۴۲، ص ۴۴.

^۳. طباطبایی، علی محمد، «هیئت منصفه از لحاظ تاریخی»، *مجله کانون وکلای دوره ۱*، شماره ۳۲، ۱۳۳۲، ص ۴۴.

^۴. همان.

^۵. صبری، نورمحمد، *هیئت منصفه (مطالعه تطبیقی)*، تهران: میزان، ۱۳۸۴، ص ۴۲.

و انگلستان، با استفاده از منابع تألیفی در صدد آسیب‌شناسی این نهاد در ایران خواهد بود تا در پرتو پدیده‌شناسی این نهاد اقدام به ارائه برخی راهکارها به منظور بهبود کارایی آن برآید.

۱. پدیده‌شناسی نهاد هیئت‌منصفه

نگاه به پیشینه تاریخی هیئت‌منصفه بدون شناخت ریشه لغوی این واژه و خاستگاه آن کامل نخواهد بود. هیئت‌منصفه معادل فارسی عبارت ژوری^۱ است. می‌توان این‌طور بیان داشت که اصطلاح منصفه در عبارت‌پردازی فارسی، اشاره به این موضوع دارد که این نهاد در کنار دادرس، ضامن عدالت در رأی صادره و منصفانه بودن آن است.^۲ از این عبارت در زبان عربی نیز با عنوان «هیئت‌المحلفین» یاد می‌شود.^۳

از حیث مبنای حضور هیئت‌منصفه در دادرسی‌های کیفری باید اذعان داشت که مبنای اصلی آن تلطیف فضای دادرسی در راستای کاهش قدرت قاهره حکومت‌ها به واسطه مشارکت عمومی و تقویت سهم عامه در دادرسی است. از این‌رو، ایجاد نهاد هیئت‌منصفه در درون نظام‌های قضایی را می‌توان پاسخی به نیاز شکل‌گیری و تقویت «نهاد قضایی مردمی» دانست.^۴ امری که می‌توان از آن به عنوان مصداقی بارز از سیاست جنایی مشارکتی یاد کرد. با وجود این، رویکرد حاضر پیرامون موقعیت و جایگاه این نهاد، رویکردی محدودکننده و تضعیف‌کننده تلقی می‌شود. برای نمونه در فرانسه،^۵ با وجود سابقه طولانی نهاد هیئت‌منصفه، از راه‌های گوناگون همچون مشارکت قضات در کنار اعضای هیئت‌منصفه در اتخاذ تصمیم و نیز جرحه‌سازی بسیاری از جنایات، سعی در کاهش صلاحیت و اختیارات نهاد هیئت‌منصفه داشته‌اند.^۶ به‌علاوه در این کشور، برخی جرائم نظامی یا جرائم برخورددار از وصف تروریستی، بدون حضور هیئت‌منصفه مورد محاکمه قرار می‌گیرند.^۷ در انگلستان نیز تلاش‌های مشابهی در ادوار مختلف از سوی دولت‌ها در جریان بود تا اختیارات و صلاحیت این نهاد را محدود کنند.^۸ با وجود این، نهاد هیئت‌منصفه همچنان در انگلستان مورد انتقاد است و همچنان تلاش‌ها در راستای محدود کردن هرچه بیشتر آن ادامه دارد؛ به گونه‌ای که ممکن است حق محاکمه به‌وسیله هیئت‌منصفه به تدریج در این کشور که بنیان‌گذار این نهاد دیرپای قضایی است، منسوخ شود.^۹ از این‌رو، باید قائل به آن بود که نهاد هیئت‌منصفه با وجود موافقان، از مخالفان قابل توجهی نیز برخوردار است. موافقان این نهاد با تأکید بر جنبه‌های دموکراتیک این نهاد بر سهم آن در تحقق عدالت و انصاف تأکید دارند؛ چرا که اقتضای نظام مردم‌سالار، تحقق مشارکت مردم در نظام دادرسی است. بر همین اساس، ضروری است به منظور اجرای عدالت کیفری و افزایش سهم مردم در قوه قضائیه، نهاد هیئت‌منصفه به رسمیت شناخته شود تا بدین ترتیب، ضمن تحصیل نظرات جامعه در خصوص نحوه مجازات محکومین، ایشان را

^۱. Jury

^۲. پورسرتیپ، فرج‌الله، «هیئت منصفه»، مجله حقوقی وزارت دادگستری، دوره ۲۰، شماره ۷، ۱۳۵۲، ص ۴۱.

^۳. آقابابایی بنی، اسماعیل، «جایگاه هیئت‌منصفه در حقوق ایران با نگاهی به مبانی فقهی آن»، نامه مفید، دوره ۹، شماره ۳۷، ۱۳۸۲، ص ۱۵۴.

^۴. صبری، پیشین، ص ۱۱.

^۵. Ploscowe, Morris. "Jury Trial in France", *Minnesota Law Review*, 1945, P 171, Available at: <https://scholarship.law.umn.edu/mlr/1984/>

^۶. شیخ‌الاسلامی، عباس، *جرائم مطبوعاتی: بررسی تطبیقی سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران و انگلستان*، مشهد: جهاد دانشگاهی، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۲۰۶.

^۷. پرادل، ژان، *تاریخ اندیشه‌های کیفری*، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: سمت، چاپ دوم، ۱۳۸۶، ص ۸۹.

^۸. Findley, M. and Peter Duff, (eds), *The Jury under Attack*, London: Butterworths, 1988, P 64.

^۹. مهرا، نسرين، «نظام عدالت کیفری در انگلستان و ولز»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱، شماره ۱۲۱، ۱۳۷۴، ص ۹۶.

بیش‌ازپیش در سرنوشت خود سهیم کرد.^۱ در این راستا، یکی از اثرهای مهم تشکیل هیئت‌منصفه در دادرسی‌ها، منعطف شدن فضای رسیدگی است. در این زمینه باید گفت قضاوت قضات غالباً مبتنی بر قوانین و امور شکلی و به‌نحوی خشک است و ضرورت رعایت قواعد دقیق قانونی، موضوعات دستگاه قضا را پیچیده و از اهداف اولیه قانون‌گذار دور می‌کند. از این‌رو، هیئت‌منصفه می‌تواند شناخت بهتری نسبت به عرف داشته باشد و به‌واسطه این موضوع، انعطاف قضات را بیشتر کند.^۲ در واقع، حضور مردم در کنار تلطیف فضای موجود، حتی از کارکردی ضدفساد در دستگاه قضا برخوردار است^۳ و می‌تواند در جلب اعتماد عمومی نیز مؤثر باشد؛ زیرا زمانی که جامعه در محاکم و دستگاه قضا خود را دارای نماینده بداند، نسبت به احکام قضایی اعتماد بیشتری پیدا می‌کند و حتی مجرمان و محکومان نیز راحت‌تر و بهتر نسبت به حکم قضایی اقناع می‌شوند.^۴ عمر طولانی این هیئت علی‌رغم مخالفت‌های جدی که در طول تاریخ نسبت به آن صورت گرفته است، خود دلیلی محکم بر تأثیرگذار بودن آن محسوب می‌شود.^۵

با این حال، انتقادات قابل‌توجهی نیز به کارکرد هیئت‌منصفه در ادبیات حقوقی مشاهده می‌شود. برخی تأثیرپذیری این هیئت را پاشنه آشیل آن معرفی کرده‌اند؛ به‌گونه‌ای که این افراد به‌دلیل بی‌تجربگی و بی‌اطلاعی نسبت به پیچیدگی‌های حقوقی، بیش از قضات مستعد تأثیرپذیری از افراد ذی‌نفوذ، دارای بلاغت، فنون سخنوری و سفسطه هستند.^۶ برخی نیز معتقدند قضاوت در واقع برای انجام واکنش متناسب با شخصیت مجرم و جرم است و لازمه این تناسب، تحلیل شخصیت متهم به‌وسیله قاضی با استفاده از شاخصه‌های مختلف علوم انسانی نظیر روان‌شناسی و... بوده و هیئت‌منصفه قادر به انجام این نوع قضاوت نیست.^۷

بدین‌سان، هیئت‌منصفه به‌عنوان یک تأسیس حقوقی، در کنار تاریخچه قابل‌توجه خود، از موافقان و مخالفانی برخوردار است که هریک از منظر و زاویه دید خود به ارائه دیدگاه‌ها پرداخته‌اند. باوجود این، نمی‌توان منکر اشکالات این نهاد به‌ویژه در ساختار تقنینی ایران بود که مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲. ارزیابی نظری و عملی نهاد هیئت‌منصفه

حضور افکار عمومی در محاکمات ریشه در مبنایی دارد که ضمن آن هدف، که دادرسی منصفانه است، محقق می‌شود. در واقع، حضور مردم می‌تواند نقش اساسی در پیشگیری از اجرای سخت‌گیرانه قانون داشته باشد و به تحقق دادرسی مشارکتی بینجامد. افزون‌بر این، پیشگیری از اعمال نفوذ هیئت حاکمه بر محاکمات مخالفین سیاسی به‌عنوان دیگر فلسفه خاص حضور این نهاد در محاکمات سیاسی و مطبوعاتی مطرح می‌شود.^۸ در این راستا، ارزیابی نظری و عملی هیئت‌منصفه

۱. شاملو، باقر، «ماهیت و نقش هیئت منصفه در نظام عدالت کیفری ایران از ظهور و افول»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ضمیمه شماره ۵۶، ۱۳۹۰، ص ۶۹۳

۲. شاملو، باقر، «معرفی و نقد جایگاه هیئت منصفه در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۳، ۱۳۷۵، ص ۱۷۵.

۳. پورسرتیپ، پیشین، ص ۴۸.

۴. داوود الموسوی، سیدحسن و سید محمدحسن طاهایی، «نهاد ناظر، برآیند بهبود یافته هیئت‌منصفه در ساختار قضایی اسلامی»، مجله مطالعات فقه و حقوق اسلامی، دوره ۱۳، شماره ۲۵، ۱۴۰۰، ص ۲۷۰.

۵. آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، جلد ۲، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ نهم، ۱۳۷۸، ص ۱۹۳.

۶. گاستونی، است فانی، ژرژ لواسور، برنابولوک، آیین دادرسی کیفری، جلد ۱، ترجمه حسن دادیان، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۸، ص ۵۹۹.

۷. محسنی، مرتضی، «هیئت منصفه و تشکیلات آن در کشور فرانسه»، مجله حقوقی وزارت دادگستری، شماره ۳، ۱۳۵۷، ص ۲۰۳.

۸. هاشمی، سید محمد، «تحلیل حقوقی جرائم سیاسی و مطبوعاتی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱، شماره ۱۰، ۱۳۷۱، ص ۱۲۱.

باید با توجه به نقاط محوری آن صورت گیرد تا با شناسایی نقاط ضعف، بتوان اقدام به ارائه مدل مطلوبی پیرامون آن کرد.

۲.۱. نقش هیئت منصفه در دادرسی

هیئت منصفه در چارچوب نظام دادرسی و در بستر تاریخی خود با دو مدل حداقلی و حداکثری روبه‌رو بوده است که کشورها در چارچوب نظام‌های دادرسی خود بنابر اقتضائات موجود یکی از آنها را برگزیدند. هیئت منصفه در حقوق انگلستان مطابق قانون به‌منظور رسیدگی به دعاوی و تصمیم‌گیری پیرامون وقایع آن، مطابق ادله ارائه‌شده، انتخاب می‌شوند و تصمیم‌گیری می‌کنند. در این کشور هیئت منصفه در دو دسته هیئت منصفه کیفری و هیئت منصفه حقوقی قرار می‌گیرند. در رسیدگی به جرائم کم‌اهمیت، که در صلاحیت دادگاه‌های صلح است، برای هیئت منصفه نقشی وجود ندارد. در دعاوی حقوقی نیز به‌دلیل اختیار دادگاه در استفاده از هیئت منصفه، عملاً هیئت منصفه نقش خاصی ندارد. در نظام حقوقی فرانسه نیز دو نوع هیئت منصفه اتهامی و محاکمات پیش‌بینی شده است. تعداد اعضای هیئت منصفه در فرانسه متأثر از حقوق انگلستان در ابتدا شامل دوازده نفر بود که در حال حاضر تعداد آنها به نه نفر کاهش پیدا کرد. در این کشور در کلیه دادگاه‌های جنایی هیئت منصفه حضور دارد.

با نگاهی به پیشینه تاریخی تقنینی هیئت منصفه در ایران باید گفت که الگوی نگارش اصل ۷۹ متمم قانون اساسی اصل ۹۸ قانون اساسی بلژیک است و مطابق اصل مذکور، صلاحیت عامی برای نهاد هیئت منصفه در محاکمات کیفری قائل شده‌اند. براین اساس، صلاحیت حداکثری نهاد هیئت منصفه در این کشور مورد پذیرش قرار گرفته است. باوجود این، در نظام حقوقی ایران، نگاه حداقلی در متمم قانون اساسی مشروطه و پس از آن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مدنظر قرار گرفت. در واقع با رویکردی حداقلی این نهاد در قوانین اساسی ایران، صرفاً مربوط به جرائم سیاسی و مطبوعاتی شده است. امری که آن را می‌توان مزیت در این قوانین دانست؛ چراکه رویکردها به‌منظور تحدید حدود صلاحیت و اختیار این نهاد در کشورهای چون انگلستان و فرانسه به‌عنوان خاستگاه و زمینه‌ساز رواج آن، نشان از آن دارد که مداخله حداقلی در این زمینه، مطلوب‌تر ارزیابی می‌شود. علت اصلی این امر تناسب بیشتر الگوی محدود با ماهیت هیئت منصفه و کارکرد آن در دادرسی کیفری است. از آن‌روی که مفاهیم به‌کاررفته در محدوده جرائم سیاسی و مطبوعاتی، مفاهیم متقن و تعریف‌شده‌ای نیست^۱ و چون فاقد حدود و ثغور فنی و تخصصی است، سپردن «تشخیص موضوع» در این‌گونه موارد به هیئت منصفه، به مقصود حمایت از سلامت روانی جامعه و حراست از آزادی‌های سیاسی و اساسی شهروندان نزدیک‌تر است.^۲

۲.۲. نقش هیئت منصفه در تحقق سیاست جنایی مشارکتی

نگاهی با تاریخچه هیئت منصفه در انگلستان و پیرو آن سایر کشورها، از جمله انگلستان، حاکی از ایجاد آن در راستای تحقق حضور و مشارکت مردم در دادرسی است.^۳ امری که در ادبیات سال‌های اخیر حوزه سیاست جنایی با عنوان سیاست جنایی مشارکتی مورد توجه قرار گرفته است. براین اساس، حضور عموم مردم در چارچوب هیئت منصفه می‌تواند

۱. شاملو، ماهیت و نقش هیئت منصفه در نظام عدالت کیفری ایران از ظهور و افول، پیشین، ص ۶۹۳.

۲. شاملو، معرفی و نقد جایگاه هیئت منصفه در نظام حقوقی ایران، پیشین، ص ۱۸۸.

۳. Jackson, R. M. *The Machinery of Justice in England*, Cambridge, Sixth Edition, 1972, P 391.

زمینه‌ساز تحقق سیاست جنایی مشارکتی باشد. بنابراین، یکی از مؤلفه‌های اساسی در ارزیابی عملکرد هیئت‌منصفه نقش آن در عملیاتی شدن این مفهوم از سیاست جنایی است. در این راستا، شیوه انتخاب اعضای هیئت‌منصفه یکی از موارد اساسی در این زمینه محسوب می‌شود. در نظام حقوقی انگلستان، اعضای هیئت‌منصفه به‌صورت اتفاقی و در فرایندی مشخص انتخاب می‌شوند. نخست، اشخاص واجد شرایط شرکت در انتخابات به‌عنوان رأی‌دهنده مشخص می‌شوند. سپس، از میان این اشخاص برخی به‌صورت اتفاقی انتخاب و ابلاغ مربوطه به آنها صورت می‌گیرد. در نهایت، از لیست اشخاص مذکور، در هر پرونده اشخاصی به‌عنوان هیئت‌منصفه به‌صورت قرعه‌کشی در جلسه علنی دادگاه تعیین می‌شوند. از این‌رو، انتخاب اشخاص کاملاً تصادفی و برآورده‌کننده رویکرد مشارکتی در پهنه نظام دادرسی است.

فرانسه نیز وضعیت مشابهی دارد. در نظام حقوقی فرانسه به‌منظور تحقق اصل بنیادین نمایندگی عموم مردم توسط هیئت‌منصفه، از نظام قرعه‌کشی برای تعیین اعضا استفاده می‌شود. در این راستا، از میان اشخاصی که برای شرکت در انتخابات نام‌نویسی کرده‌اند فهرستی تهیه و از میان این فهرست با قرعه‌کشی به میزان سه‌برابر افراد موردنیاز، اشخاصی تعیین و انتخاب می‌شوند. سپس با بررسی سوابق اشخاص تعیین‌شده اشخاص واجد شرایط و فاقد موانع قانونی برای حضور در این نهاد مشخص می‌شوند. سپس اسامی افراد واجد شرایط به کمیسیون مرکب از رئیس دادگستری استان، دادستان استان، سه نفر قاضی همان دادگستری، نماینده کانون وکلای دادگستری و پنج نفر از اعضای شورای شهر ارسال تا با طی مراحل قانونی، با قرعه‌کشی از میان اشخاص باقی‌مانده تعداد ۳۵ عضو اصلی و ۱۰ عضو علی‌البدل برای حضور در هیئت‌منصفه انتخاب شوند. براین‌اساس، در این نظام حقوقی نیز تحقق مشارکت مردم در عرصه دادرسی را می‌توان به‌وضوح مشاهده کرد.

باین‌حال، بررسی نهاد هیئت‌منصفه در ایران حاکی از جنبه غیرمردمی و حکومتی بودن این نهاد است که نقدی جدی بر ساحت آن در نظام عدالت کیفری ایران ایجاد می‌کند. امری که نهاد هیئت‌منصفه را از اهداف تشکیل آنکه همانا تحقق رویکرد سیاست جنایی قضایی مشارکتی است دور کرده است. محدود شدن این نهاد در سه دهه گذشته در حوزه جرائم مطبوعاتی به تعداد معدودی از اشخاص با برچسب نخبگان فرهنگی و سیاسی به‌عنوان اعضای ثابت عضو هیئت‌منصفه که همواره به‌عنوان اشخاص مورد وثوق حاکمیت شهره بوده‌اند عملکرد این نهاد را با انتقادات جدی همراه کرده است. افزون بر عدم رعایت اصل اساسی در تعیین اشخاص حاضر در هیئت‌منصفه، که باید از مشارکت فعال عموم شهروندان تشکیل شود، حضور همیشگی اشخاص معین، در عمل منجر به تغییر رویکرد داوری عامیانه و شکل‌گیری قضاوت حرفه‌ای شده است. اگرچه تشخیص مصادیق منطبق بر عناوین مجرمانه امری تخصصی است که باید توسط خبرگان هر موضوع انجام شود، اعضای هیئت‌منصفه در جرائم سیاسی و مطبوعاتی، باید کسانی باشند که فاقد تخصص یا خبرگی خاص باشند تا بتوانند افکار عمومی را نمایندگی کنند و از طرف کلیت جامعه، وقوع تهدید علیه منافع و سلامت جامعه را تشخیص دهند؛^۱ امری که با حضور مستمر عده‌ای قلیل و ایجاد خبرگی توسط آنها محقق نخواهد شد.

در واقع، حضور اشخاص خبره از جمله حقوق‌دانان، منجر به صدور آرا و نظرات تخصصی توسط هیئت‌منصفه خواهد شد که این نهاد را از رسالت اصلی خود دور خواهد کرد. این درحالی است که در نظام‌های حقوقی‌ای مانند نظام حقوقی انگلستان، که به‌نوعی خاستگاه هیئت‌منصفه محسوب می‌شوند، افراد دارای تحصیلات، اطلاعات و تجربیات حقوقی و قضایی نظیر قضات و وکلا، از عضویت در هیئت‌منصفه ممنوع‌اند که علت آن نیز به فلسفه نهاد هیئت‌منصفه (قضاوت

^۱ شاملو، ماهیت و نقش هیئت‌منصفه در نظام عدالت کیفری ایران از ظهور و افول، پیشین، ص ۶۹۳

براساس وجدان و انصاف و نه براساس قانون) برمی گردد؛ ضمن اینکه افراد یادشده ممکن است به واسطه اطلاعات و مهارت حقوقی خود، سایر اعضای هیئت را تحت تأثیر قرار بدهند.^۱

این درحالی است که مطابق ماده ۴۱ قانون مطبوعات ۱۳۶۴ با اصلاحات و الحاقات بعدی: «موارد رد اعضای هیئت منصفه همان است که طبق قانون درمورد رد قضات پیش‌بینی شده است» و دارا بودن مهارت یا تحصیلات حقوقی از موجبات رد اعضای هیئت منصفه محسوب نمی‌شود. ازاین‌رو، جواز حضور این دسته از اشخاص در نهاد هیئت منصفه در عمل با زیر سؤال بردن فلسفه وجودی آن، بنا را بر اتخاذ تصمیم مطابق با قوانین موضوعه قرار می‌دهد؛ امری که بی‌تردید توسط قاضی دادگاه به‌نحو مناسب‌تری صورت می‌پذیرد. ازاین‌رو اساساً، برخلاف آرای دادگاه‌ها که باید مستدل و مستند به دلایل و نصوص قانونی باشد، هیئت منصفه هیچ‌گاه موظف به ارائه دلیل و انگیزه‌های صدور تصمیم خود نیست^۲ و صرفاً موظف است مطابق ماده ۴۳ قانون مطبوعات عمل کند. مطابق این ماده: «پس از اعلام ختم رسیدگی بلافاصله اعضای هیئت منصفه به شور پرداخته و نظر کتبی خود را در دو مورد زیر به دادگاه اعلام می‌دارند: الف- متهم بزه‌کار است یا خیر؟ ب- در صورت بزه‌کاری آیا مستحق تخفیف است یا خیر؟». افزون بر این، آرای صادره از سوی هیئت منصفه همواره سمبل دادرسی آزاد و عادلانه بوده و از منظر افکار عمومی، کاشف از واقعیت تلقی می‌شده است و به همین دلیل چه در براءت و چه در مجرمیت، مرحله تجدیدنظر را برای آرای مذکور در نظام‌های حقوقی یادشده لازم نمی‌دانسته‌اند.^۳ تبصره ۳ ماده ۴۳ قانون مطبوعات مقرر می‌دارد: «در صورتی که رأی دادگاه مبنی بر مجرمیت باشد، رأی صادره طبق مقررات قانونی قابل تجدید نظر خواهی است». این بدان معناست که حداقل در آرای براءت امکان تجدیدنظر خواهی وجود ندارد.

۲.۳. تأثیر نظر هیئت منصفه بر نتیجه دادرسی

آنچه در ادبیات مربوط به ایجاد و توسعه هیئت منصفه همواره مورد توجه قرار داشته، تأثیر نظر این هیئت بر نتیجه دادرسی است. در واقع، مشارکت مردم در امر دادرسی زمانی که از قابلیت تأثیر بر نتیجه دادرسی برخوردار نباشد، نه تنها سودمند نخواهد بود، بلکه نقض غرضی در ایجاد و شکل‌گیری آن محسوب می‌شود. در این راستا، در فرانسه حضور هیئت منصفه در دادگاه‌ها اثر مستقیمی بر نتیجه دادرسی دارد. در پرونده‌های جنایی، زمانی که دوسوم اعضای هیئت منصفه بر محکومیت و قابلیت مجازات متهم نظر داشته باشند، متهم محکوم خواهد شد. ازاین‌رو، برای صدور حکم مجرمیت، موافقت حداقل هشت عضو هیئت منصفه ضرورت دارد. برای مثال، چنانچه پنج نفر از اعضا بر براءت و هفت نفر از اعضا بر مجرمیت نظر داشته باشند و دادگاه نیز موافق با مجرمیت باشد، نظر اقلیت برتری خواهد داشت و حکم به براءت می‌شود. در حقوق انگلستان مرحله احراز تقصیر از مرحله صدور حکم تفکیک شده است. احراز تقصیر توسط هیئت منصفه صورت می‌گیرد و در صورت مقصر دانسته شدن متهم تطبیق عمل با قاضی دادگاه است. ازاین‌رو، نظر هیئت منصفه در انگلستان مانند فرانسه تأثیر مستقیمی بر نتیجه دادرسی دارد.

این درحالی است که بررسی جایگاه این نهاد در نظام حقوقی ایران نشانگر وجود الزام برای تبعیت از نظرهای این نهاد برای محاکم نیست. در واقع، در ایران باید به وجود جایگاه مشورتی برای این نهاد قائل بود؛ امری که در کنار عدم لزوم

^۱. شیخ الاسلامی، پیشین، صص ۴۷-۴۸.

^۲. شاملو، معرفی و نقد جایگاه هیئت منصفه در نظام حقوقی ایران، پیشین، ص ۱۹۶.

^۳. جباری، علی، «رد هیئت منصفه»، فصلنامه کانون وکلا، دوره ۱، شماره ۳۶، ۱۳۳۲، ص ۵۰.

تبعیت از نظر این نهاد، منجر به نارسایی سازوکار این نهاد شده که قطعاً محل ایراد است. در حقیقت، اگرچه هیئت منصفه در ساختار فعلی دادرسی ایران، از حیث تشخیص موضوع جرائم ارتكابی، به مقام قضایی کمک می‌کند، با توجه به جایگاه مشورتی آن مطابق قانون مطبوعات و قانون جرم سیاسی، مقام قضایی در هیچ‌یک از تصمیمات هیئت منصفه تکلیفی به تبعیت ندارد. براین اساس، تبصره ۱ ماده ۴۳ قانون مطبوعات مقرر می‌دارد: «پس از اعلام نظر هیئت منصفه دادگاه در خصوص مجرمیت یا برائت متهم اتخاذ تصمیم نموده و طبق قانون مبادرت به صدور رأی می‌نماید.» و تبصره ۲ همین ماده نیز اشعار می‌دارد: «در صورتی که تصمیم هیئت منصفه بر بزهکاری باشد دادگاه می‌تواند پس از رسیدگی رأی بر برائت صادر کند.»

افزون بر مورد اخیر، رویکرد نظام قضایی ایران تقلیل شأن هیئت منصفه از نقش قضایی به نقش کارشناسی است. براین اساس، جرائمی که به گونه‌ای بر وجدان جمعی و عمومی اثر می‌گذارد وابسته به نظر نمایندگان هیئت اجتماع شده است. براین اساس، جرائم سیاسی و مطبوعاتی که با اوضاع جامعه و مصالح بالفعل آن بیشتر از موازین قانونی ارتباط دارد در صلاحیت هیئت منصفه قرار گرفته است.^۱ امری که با مصلحت حمایت ویژه از بزهکاران سیاسی در برابر نفوذ هیئت حاکمه نیز گره خورده است. از این رو، الگوی «هیئت منصفه حداقلی» حتی از دیدگاه برجسته‌ترین مخالفان این نهاد- نظیر طرفداران مکتب تحقیق، از جمله «انریکو فری»، جرم‌شناس شهیر ایتالیایی و از مؤسسان این مکتب- نیز پذیرفته شده است و آنان به رغم مخالفت اصولی با هیئت منصفه و مضر دانستن آن در فرایند رسیدگی‌های کیفری، حضور این نهاد در محاکمات سیاسی و مطبوعاتی را بلامانع دانسته‌اند.^۲

از این رو، همان‌طور که بیان شد، شأن این نهاد همچون یک کارشناس است که الزامی برای تبعیت از نظرات آن برای مرجع قضایی وجود ندارد. در واقع، با توجه به تاریخچه، سابقه و کارکرد نهاد هیئت منصفه در نظام‌هایی که خاستگاه آن محسوب می‌شوند، باید اذعان داشت که اطلاق هیئت منصفه به ساختار فعلی در نظام قضایی ایران که در رسیدگی به جرائم مطبوعاتی و سیاسی دیده می‌شود، نه از نظر فرایند شکل‌گیری نهاد و انتخاب اعضا و نه از حیث دامنه اختیارات و صلاحیت‌های قانونی، شباهتی با اصل این نهاد ندارد.

براین اساس، مدل تقنینی هیئت منصفه در ایران را به دلیل همسویی با رویکرد حداقلی در این زمینه می‌توان مثبت ارزیابی کرد. اما این رویکرد تنها در عرصه تقنین باقی ماند و آنچه در عرصه قضا و اجرا دیده شد چندان قابل دفاع نیست. امری که در تعارض آشکار با فلسفه و مبانی بدوی شکل‌گیری و فعالیت این نهاد همراه است که در جای خود مورد بحث قرار خواهد گرفت.

۳. مدل مطلوب سیاست جنایی تقنینی در تشکیل هیئت منصفه

ارزیابی نظری و عملی نهاد هیئت منصفه در ایران با نگاهی به نظام‌های حقوقی انگلستان و فرانسه بیانگر نقاط ضعف و قوتی در ساختار حقوقی ایران است که بخشی از آن بیان شد و بخشی دیگر نیز بررسی خواهد شد. براین اساس، با توجه به ضرورت تقویت ساختار هیئت منصفه در پهنه سیاست جنایی ایران، در خصوص مدل مطلوب سیاست جنایی تقنینی در تشکیل هیئت منصفه با تمرکز بر برطرف کردن ضعف‌های موجود پیشنهادهایی ارائه خواهد شد.

۱. عمید زنجانی، عباسعلی، *حقوق اساسی ایران*، تهران: دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۵، ص ۳۸۶.

۲. آخوندی، پیشین، ص ۱۷۶.

۳.۱. محدودسازی نقش هیئت‌منصفه به جرائم سیاسی

مطابق قوانین عادی موجود، تشریفات خاص دادرسی پیرامون جرائم مطبوعاتی که در چارچوب آن هیئت‌منصفه تشکیل می‌شود، بدون هیچ استثنایی درخصوص تمامی این جرائم جاری است. این درحالی است که ماهیت جرائم مطبوعاتی از خصوصیت خاصی برای تشکیل نهاد هیئت‌منصفه برخوردار نیست؛ امری که در خصوص جرائم سیاسی توجیه‌پذیر است؛ چراکه در این دسته از جرائم، تعارض میان بزهکاران سیاسی و حاکمیت، وجود این نهاد را در رسیدگی به تمامی جرائم این گروه ضروری می‌کند. ازاین‌رو، در جرائم سیاسی هدف صورت‌بندی و سامان‌دهی دادرسی این دسته جرائم با هدف حمایت از معارضین سیاسی حکومت مستقر، از طریق اعطای ارفاق‌ها و تضمین‌های خاص (ازجمله هیئت‌منصفه در دادگاه) است و ذکر جرائم مطبوعاتی متعاقب جرائم سیاسی، صرفاً به اعتبار استفاده از مطبوعات در ارتکاب جرائم سیاسی مورد تأکید قرار گرفته است.^۱ مطابق این اندیشه، تشکیل نهاد هیئت‌منصفه درخصوص جرائم مطبوعاتی به خودی خود ضرورتی ندارد و چنانچه از مطبوعات در راستای ارتکاب جرم سیاسی استفاده شود، امکان برگزاری جلسه دادرسی با حضور هیئت‌منصفه ضرورت می‌یابد. در این راستا، دلایل موجود مبنی بر ضرورت محدودسازی هیئت‌منصفه به جرائم سیاسی با توجه به ساختار فعلی هیئت‌منصفه در ایران مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳.۱.۱. تخصصی بودن جرائم مطبوعاتی

ماده ۱۹ فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته‌شده مصوب ۱۳۶۰، که در سال ۱۳۹۵ نسخ شد، مقرر می‌داشت: «شورای عالی قضایی موظف است ظرف یک ماه از تاریخ تصویب این قانون، لایحه تشکیل هیئت‌منصفه محاکم دادگستری موضوع اصل ۱۶۸ قانون اساسی را تهیه و با رعایت اصل ۷۴ قانون اساسی تقدیم کند». این قانون، که پاره‌ای جرائم حکومتی علیه حقوق و آزادی‌های اساسی گروه‌های سیاسی را به‌نحو صریح و شماری از جرائم گروه‌های سیاسی را به‌طور ضمنی در صلاحیت محکمه مذکور قرار داده بود، با فهرست کردن عناوین مجرمانه‌ای که می‌تواند ازسوی گروه‌های سیاسی ارتکاب یابد، مصادیقی از جرائم سیاسی را تعیین کرده بود.^۲

بااین‌حال، اجرای مدل ارائه‌شده در قانون مذکور متروک ماند و متعاقب آن ضرورت عاجل در رسیدگی به جرائم ارتكابی توسط مطبوعات، عملاً نظام تقنینی و قضایی کشور را به‌سمت و سویی برد که نتیجه آن تشکیل هیئت‌منصفه محکمه ویژه جرائم مطبوعاتی و مغفول ماندن تشکیل محکمه واقعی و مورد نظر قانون اساسی در خصوص جرائم اصل ۱۶۸ بود.^۳ حضور هیئت‌منصفه در محاکم مطبوعاتی حداقل در برخی موارد نه‌تنها مفید محسوب نمی‌شود، بلکه از کارکرد مطلوبی برخوردار نیست. صرف‌نظر از آن دسته از جرائم مطبوعاتی، که دارای وصف سیاسی یا مربوط به مباحث سیاسی است و به همین دلیل نیز حضور هیئت‌منصفه در جلسات دادرسی ضرورت دارد، برخی از جرائم مطبوعاتی به‌منظور تحقق نیازمند اثبات مسائلی تخصصی و فنی است که برحسب مورد باید توسط کارشناسان ذی‌ربط درخصوص آن اظهارنظر شود. بدیهی است در این موارد اعضای هیئت‌منصفه فاقد تخصص لازم‌اند و واگذاری تشخیص موضوع به آنها عملاً منجر

۱. رحمانی، قدرت‌الله، *جرم سیاسی در حقوق ایران*، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول، ۱۳۹۷، ص ۱۴۹.

۲. غلامی، حسین، «بررسی جرائم احزاب سیاسی در حقوق کیفری ایران»، *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، دوره ۱۲، شماره ۳۰، ۱۳۸۹، ص ۱۵۶.

۳. رحمانی، پیشین، ص ۱۵۱.

به تضییع حقوق بزهکاران خواهد شد. افزون بر این، انتظار صدور آرای متعارض در خصوص موارد مشابه نیز انتظاری نابجا محسوب نمی‌شود. از این رو، رسیدگی دادگاه‌های اصل ۱۶۸ به آن دسته از جرائم مطبوعاتی، که واجد اوصاف تخصصی و فنی است، نظیر جرائم صنفی و سخت‌افزاری ارتكابی از سوی مدیران مؤسسات مطبوعاتی یا جرائم نرم‌افزاری ناشی از انتشار مطالب یا تصاویر، که تشخیص ماهیت مجرمانه آن نیاز به تخصص و کارشناسی حرفه‌ای دارد، در مغایرتی آشکار با علل موجه هیئت منصفه قرار دارد و تجربه نشان داده، تشخیص مجرمیت یا برائت متهمان این قبیل از جرائم توسط هیئت مذکور در موارد عدیده موجب صدور آرا و احکام اشتباه، خلاف قانون و یا غیرعادلانه شده است.^۱

۳.۱.۲. صنفی بودن برخی از انواع جرائم مطبوعاتی

مطابق رویه حاکم، تفاوتی میان گونه جرائم مطبوعاتی به منظور تشکیل و حضور هیئت منصفه وجود ندارد. در واقع، حتی اگر جرائم ارتكابی از سوی مدیران مؤسسات مطبوعاتی و از جنس تخلف صنفی باشد، نیز دادرسی به صورت علنی و با حضور هیئت منصفه صورت می‌پذیرد. اگرچه گاهی به علت صنفی بودن اتهام مطروحه با رأی اکثریت اعضای هیئت منصفه، موضوع خارج از صلاحیت دادگاه اصل ۱۶۸ تشخیص داده شده و لذا این هیئت از اظهار نظر در ماهیت جرم خودداری ورزیده است، = صرف نظر از این موارد معدود که ناشی از ترکیب تخصصی اعضای هیئت منصفه در سال‌های نخست شکل‌گیری این نهاد در دوران پس از انقلاب اسلامی بوده است، به طوری که اعضای مؤثر و متنفذ هیئت دارای تخصص حقوقی و سابقه قضایی بوده‌اند،^۲ به تدریج رویه حاکم بر هیئت منصفه چنان شده است که این هیئت از ورود به بررسی صلاحیت خود خودداری کرده و تشخیص هیئت قضایی مبنی بر صلاحیت دار بودن محکمه اصل ۱۶۸ را در عموم موارد و بدون استثنا برای خود لازم‌الاتباع دانسته است.^۳ بدین سان، هیئت منصفه در عمل با ورود به ماهیت جرم، نسبت به مجرمیت یا برائت متهم و در صورت اعتقاد به مجرم بودن در خصوص مستحق تخفیف بودن یا نبودن وی اظهار نظر کرده است. این در حالی است که این هیئت از صلاحیت لازم برای این امر برخوردار نیست؛ امری که منجر به صدور آرای ناعادلانه و نامتناسب با جرم ارتكابی خواهد شد و نتایج معقولی در پی نخواهد داشت.

۳.۱.۳. ضرورت جرم‌زدایی و قضا‌دایی از برخی عناوین مجرمانه مربوط به حوزه مطبوعات

با استفاده از تجربیات کشورهای پیشرو در حوزه جرم و قضا‌دایی، که مبتنی بر الگوی عدالت ترمیمی به جای مداخله کیفری است، می‌توان میزان قابل توجهی از پرونده‌های کیفری را در محاکم مطبوعاتی کاهش داد؛ امری که می‌تواند در کنار جرم‌زدایی از بسیاری از رفتارها و تبدیل آن به مسئولیت مدنی، مانند آنچه در نظام انگلستان و فرانسه رخ داده است،^۴ تا حد زیادی منجر به تلطیف فضای موجود شود. برای نمونه در انگلستان، بخش قابل توجهی از آنچه در ایران تحت عنوان جرم مطبوعاتی خوانده می‌شود، در چارچوب مفهوم خطای مدنی و خارج از فضای جرم‌انگاری قرار می‌گیرد؛ امری که چنانچه مورد الگوگیری نظام تقنینی ایران قرار گیرد، می‌تواند بخش قابل توجهی از مصادیق را از حیطه کار

۱. رحمانی، قدرت‌الله، «هیئت منصفه ایرانی؛ از هندسه اقتباس در مشروطیت تا هنر استحاله در جمهوری اسلامی»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۰، شماره ۶۲، ۱۳۹۸، ص ۱۷۰.

۲. شاملو، پیشین، ۱۳۷۵، ۱۹۶.

۳. رحمانی، هیئت منصفه ایرانی؛ از هندسه اقتباس در مشروطیت تا هنر استحاله در جمهوری اسلامی، پیشین، ص ۱۷۱.

۴. McKillop, Bron. "Review of Convictions after Jury Trials: The New French Jury Court of Appeal", *Sydney Law Review*, Volume 28, Issue 2, 2006, PP 343, 348.

قوانین کیفری و هیئت منصفه خارج کند. برخی از مواردی که جنبه صنفی دارند، نیز بی تردید از این فضا خارج خواهند شد. در این راستا، «کارگروه شکایت از مطبوعات»^۱ در نظام حقوقی انگلستان الگوی مناسبی است. این کارگروه که اختیارات قابل توجهی در حل منازعات مطبوعاتی دارد، در فرایند جرم زدایی از فعالیت های صنفی- رسانه ای نقش مهمی را ایفا می کند. این امر تا حدودی در لایحه جدید مطبوعات و خبرگزاری ها مدنظر تدوین کنندگان قرار گرفته است. لایحه با سوگیری آشکار (ولو جزئی) به سمت الگوی «مدنی سازی مسئولیت های مطبوعات و رسانه ها»، افزون بر تمهید رژیم افتراقی و نیز تحدید جرائم مطبوعات (مشمول صلاحیت هیئت منصفه) به پنج عنوان مجرمانه مصرح در این قانون، سایر «جرائم» موضوعه کنونی را در دایره «تخلفات» تعریف کرده و رسیدگی به آن را خارج از صلاحیت هیئت منصفه- بلکه اساساً خارج از صلاحیت دادگاه ها- و در صلاحیت «کمیسیون رسانه ها» (نهاد جایگزین هیئت نظارت بر مطبوعات فعلی) قرار داده است.^۲ در حقیقت در کنار مباحث بنیادی چون جرم زدایی در حوزه مطبوعات، کارکردهای بیشمار مطبوعات در حوزه های گوناگون، به ویژه حوزه های اقتصادی و تجاری، نگاه افتراقی به منازعات، اختلافات، دعاوی و شکایات پیرامون آنها را خارج از نظام قضایی اجتناب ناپذیر کرده است. از این رو، تشکیل کمیسیون رسانه ها را می توان گامی کوچک، اما قابل قبول در صنفی سازی مرجع ترافعات دانست که نقش قابل توجهی در خودتنظیم گری این صنف و رسیدگی به تخلفات آنها خواهد داشت.

گام دیگر در محدودسازی هیئت منصفه، به گونه ای که آن را در مدار اصلی خود قرار دهد، این است که جرائم غیرسیاسی مطبوعات از صلاحیت دادگاه مطبوعات خارج شود. با تحقق این امر، این دسته از جرائم نیز مانند سایر جرائم در محاکم عمومی مورد رسیدگی قرار می گیرند. قانون جرم سیاسی ۱۳۹۵ به سبب تسری دادن صلاحیت هیئت منصفه جرائم مطبوعات به جرائم سیاسی، واجد چنین ظرفیتی است و اجرای آن ضمن تقریب هیئت منصفه به فلسفه اصلی آن- که مشارکت حمایت گرانه این نهاد از متهمان سیاسی در محاکم سیاسی است- هیئت منصفه را بیش از پیش از مداخلات آسیب زا و ناصواب در ترافعات مطبوعات رسانه ها، مصون خواهد کرد.^۳

۳.۲. رفع ابهام های مربوط به صلاحیت هیئت منصفه

در حقوق انگلستان، محاکمات با حضور هیئت منصفه به دو مرحله «احراز تقصیر» و «صدور حکم» تقسیم می شود. تصمیم در خصوص مورد اول به هیئت منصفه سپرده می شود و حق رأی برای قاضی در آن وجود ندارد. چنانچه نظر هیئت منصفه بر تقصیر باشد، قاضی اقدام به تطبیق موضوع با قانون و در نهایت صدور حکم می کند. این در حالی است که در نظام دادرسی فرانسه در مواردی که با حضور هیئت منصفه شکل می گیرد، این هیئت و قاضی مشترکاً اقدام به مشورت می کنند و هر دو از حیث شکلی و ماهوی نسبت به موضوع تصمیم می گیرند. در واقع، مطابق سیستم هیئت منصفه در مدل فرانسوی، اعضای هیئت منصفه، فعلاً قاضی مردمی نیستند که تنها در خصوص مجرمیت تصمیم بگیرند؛^۴ آنها طی مشارکت با قضات، به مسئله مجرمیت و اعمال مجازات نیز ورود می کنند... باین حال به منظور کاهش

^۱. Press Complaints Commission

^۲. همان، ص ۱۷۷.

^۳. همان، ص ۱۷۹.

^۴. Ivković, Sanja Kutnjak, Shari Seidman Diamond, Valerie P. Hans and Nancy S. Marder (eds.). *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective*, Cambridge University Press, Forthcoming, 2019, P 15.

نفوذ قضات حرفه‌ای و افزایش نفوذ هیئت منصفه، ماده ۳۵۹ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مقرر می‌دارد، کلیه تصمیمات نامساعد علیه متهم مانند محکومیت، رد یک عذر یا کیفیات مخففه، زمانی قابل تحقق است که حداقل هشت رأی در مقابل چهار رأی داشته باشد.^۱

باین حال، در حقوق ایران، نقش و جایگاه و حدود صلاحیت قاضی دادگاه در مقابل هیئت منصفه، منجر به کم‌رنگ شدن و حتی بی‌اثر شدن جایگاه این نهاد شده است. در این راستا، تبصره ۴ ماده ۴۳ قانون مطبوعات حضور هیئت منصفه در تحقیقات مقدماتی و صدور قرارهای قانونی را لازم نمی‌داند. همچنین مطابق تبصره ۱ همین ماده، پس از اعلام نظر هیئت منصفه دادگاه در خصوص مجرمیت یا برائت متهم اتخاذ تصمیم و طبق قانون مبادرت به صدور رأی می‌کند. این امر به معنای مشورتی بودن نظر هیئت منصفه و فقدان الزام از سوی مرجع قضایی برای پذیرش نظر این هیئت در اتخاذ تصمیم نهایی است؛ امری که در رأی وحدت رویه شماره ۸۳۷ مورخ ۱۴۰۲/۰۷/۰۴ هیئت عمومی دیوان عالی کشور نیز مورد تأکید قرار گرفته است. مطابق رأی مذکور: «به موجب تبصره یک الحاقی ماده ۴۳ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۳۰ پس از اعلام نظر هیئت منصفه، دادگاه در خصوص مجرمیت یا برائت متهم اتخاذ تصمیم کرده و مبادرت به صدور رأی می‌نماید. نظر به اینکه حکم تبصره مذکور در مورد تکلیف دادگاه به صدور رأی طبق قانون اطلاق داشته و شامل مجرمیت و برائت متهم می‌شود و با توجه به اصل ۱۶۶ قانون اساسی و ماده ۳۷۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ رأی دادگاه باید مستدل و مستند به مواد قانون و اصولی باشد که براساس آن صادر شده است، بنابراین در مواردی که نظر اکثریت هیئت منصفه بر بی‌گناهی متهم باشد، اما دادگاه با لحاظ ادله موجود در پرونده رفتار منتسب به وی را طبق قانون، جرم و مستوجب مجازات تشخیص دهد، با عنایت به استقلال قاضی در صدور رأی و تکلیف وی به رعایت قانون ملزم به تبعیت از نظر هیئت منصفه نمی‌باشد و به استناد قانون، حکم به محکومیت متهم صادر می‌کند». براین اساس، عدم تبعیت مرجع قضایی از نظر هیئت منصفه به وضوح آشکار می‌شود.

این امر منجر به نقض یکی از فلسفه‌های مبنایی تشکیل هیئت منصفه، یعنی قضاوت براساس وجدان و نه براساس قانون می‌شود. بر همین اساس است که در انگلستان افراد برخوردار از تخصص یا دانش حقوقی مانند وکلای دادگستری یا کارمندان دادگاه‌ها، از عضویت در هیئت منصفه منع شده‌اند؛ چراکه آنها بی‌تردید در تصمیم‌گیری‌های خود، با استفاده از دانش و تجربه حقوقی، نگاهی قضایی-حقوقی به موضوع خواهند داشت و نه به عنوان بخشی از عموم جامعه، براساس وجدان و انصاف اقدام به اعلام نظر بپردازند. به طریق اولی، تکلیف دادگاه به صدور رأی براساس موازین قانونی و قائل شدن نقش مشورتی برای هیئت منصفه بدون ایجاد تکلیف قانونی برای پذیرش نظر آن، نقض غرضی است که محور رسیدگی در حضور هیئت منصفه را رسیدگی قانونی قرار می‌دهد و رسیدگی براساس وجدان و انصاف جمعی را به حاشیه می‌راند. این ایراد در ترکیب انتصابی بدون لحاظ مشارکت واقعی مردم نیز مشاهده می‌شود. در حقیقت ترکیب هیئت منصفه باید عصاره‌ای از نمایندگان وجدان عمومی باشد و نه قشر خاص. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، چنین هیئت براساس ترکیبی از نخبگان به‌ویژه نخبگان حقوقی، نگاه قضایی-حقوقی را در این نهاد تقویت می‌کند و همچنان منجر به شکل‌گیری قضاوت بر مبنای انصاف نخواهد شد. همان‌طور که بیان شد، در انگلستان و فرانسه، اعضای هیئت منصفه به صورت تصادفی و با قرعه‌کشی انتخاب می‌شوند و در چارچوب آن می‌توان قائل به تحقق هدف مبنایی از تشکیل این نهاد بود که همانا مشارکت شهروندان عادی در امر دادرسی است. این در حالی است که تاریخچه تشکیل هیئت منصفه در ایران بر انتصابی-حکومتی بودن آن تأکید دارد و حضور اشخاص سرشناس به‌ویژه حقوق دانان منجر به آن شده تا مبنای

^۱ گاستونی و ژرژ لواسور، پیشین، ص ۵۶۴.

تشکیل این نهاد خدشه‌دار شود.

بی‌تردید برطرف کردن مشکل حاضر منوط به رفع ابهامات پیرامون صلاحیت هیئت‌منصفه و مؤثر ساختن تصمیم آن در نتیجه دادرسی کیفری است. از این رو ضروری است تا ابتدا نظر هیئت‌منصفه مؤثر و الزامی دانسته شود و سپس با اتخاذ رویکرد صحیحی در انتخاب اعضای آن، قضاوت وجدانی جایگزین قضاوت قانونی شود.

۳.۲.۱. تحلیل رأی وحدت رویه از منظر حقوقی

تحلیل واقع‌بینانه و همچنین عادلانه از یک پدیده حقوقی، جز با تعمق در تک‌تک اجزای مواد قانونی مربوطه و نیز فلسفه وجودی و جایگاه اجتماعی و سیاسی آن نهاد، میسر نخواهد شد. در واقع مواد قانونی همچون زنجیره‌ای به یکدیگر متصل بوده و تحلیل درست از هر یک از مواد قانونی مستلزم آگاهی و تأمل در سایر مواد قانونی است؛ امری که به‌نظر می‌رسد هیئت عمومی دیوان به‌اندازه کافی به آن توجه نکرده است. بر این اساس، هیئت عمومی با تکیه بر تبصره یک ماده ۴۳ و استناد به اصولی همچون استقلال قاضی و همچنین با استناد به اطلاق تبصره یک، نظر قاضی را در هر دو فرض مجرمیت و برائت توسط هیئت‌منصفه مقدم شمرده است.

این رأی بدون تحلیل جامع از سایر مواد و به‌ویژه تبصره ۲ همان ماده، صورت پذیرفته و بی‌تردید برخلاف قانون است. قانون‌گذار در تبصره دو این‌گونه مقرر می‌دارد: «در صورتی که تصمیم هیئت‌منصفه بر بزهکاری باشد، دادگاه می‌تواند پس از رسیدگی رأی بر برائت صادر کند». به‌نظر می‌رسد قانون‌گذار با اقدامی حکیمانه تلاش کرده است تا گستره تبصره یک را محدود به شرایطی کند که نظر هیئت‌منصفه بر مجرمیت بوده و قاضی نظر به برائت دارد. در واقع قانون‌گذار با تصریح به آنکه قاضی تنها در جهت بهبود حال متهم و برائت او می‌تواند، برخلاف نظر هیئت‌منصفه عمل کند، قصد داشته تا راه را برای استنباط هرگونه مفهوم مخالفی ببندد. در غیر این صورت همان تبصره یک کفایت می‌کرد و لزومی به ذکر تبصره دو به‌طور جداگانه وجود نداشت.

برداشت فوق با اصول حقوق بشری نظیر اصل تفسیر به نفع متهم و اصل تفسیر مضیق نیز منطبق است. این امر به‌ویژه در خصوص مجرمین سیاسی و مطبوعاتی که قانون‌گذار همواره نظر بر ارفاق و سهل‌گیری بر روند دادرسی و محکومیت ایشان داشته، تقویت می‌شود. بدین ترتیب دادگاه زمانی می‌تواند برخلاف نظر هیئت‌منصفه رأی صادر کند که نظر هیئت‌منصفه بر بزهکاری و برائت باشد و هیچ‌گاه خلاف این امر صادق نیست. بنابراین نظر هیئت عمومی، به‌جای تفسیر صحیح از قانون، حق بسیاری از افراد را تضییع می‌کند و برخلاف قوانین موجود است.

۳.۲.۲. تحلیل رأی وحدت رویه از منظر جامعه‌شناسی

جایگاه هیئت‌منصفه در ایران در مقایسه با سایر کشورها، همواره با محدودیت‌های بیشتری روبه‌رو بوده است. با این حال، همان جایگاه اندک نیز کورسوی امیدی برای حرکت به سمت سیاست جنایی مشارکتی و نیل به هدف اصلی قانون‌گذار بود. رأی وحدت رویه اخیر برخلاف فلسفه وجودی هیئت‌منصفه بیش‌ازپیش جایگاه آن را محدود کرد و عملاً از کارایی آن کاست و نقشی تشریفاتی به‌منزله عدم، برای آن قائل شد. بی‌تردید هیئت‌منصفه بخشی از نماینده افکار عمومی است که در دادرسی‌ها حضور داشت، بی‌توجهی به نمایندگان افکار عمومی و کنار زدن ایشان از آنچه که به‌حق از حقوق مسلم ایشان است، حرکت در خلاف مسیر مردم است و تبعات ناگواری را به‌همراه خواهد داشت.

نتیجه‌گیری

بی‌تردید دادرسی در مدل فعلی با حضور هیئت منصفه با روح حاکم بر اصل ۱۶۸ قانون اساسی، که هدف از آن اهدای تضمینات لازم در رعایت دادرسی منصفانه علیه فعالان سیاسی است، در تعارضی آشکار وجود دارد. براین اساس، می‌توان مدعی بود که عملکرد نهاد هیئت منصفه در ایران در چارچوب بستر تقنینی خود، عملکرد مطلوب محسوب نمی‌شود؛ امری که اگرچه در رسیدگی‌های مطبوعاتی از سابقه طولانی برخوردار است، در رسیدگی به جرائم بزهکاران سیاسی به دلیل مهیا نبودن بسترهای تقنینی، بیش از پیش از مدار خود فاصله گرفته است؛ امری که به واسطه اجرای قانون جرم سیاسی ۱۳۹۵ تا حدی تعدیل شده است، اما آن را نمی‌توان پایانی بر کژکاری‌های این نهاد در پهنه نظام دادرسی ایران دانست؛ چراکه نظام‌های معتبر از این نظر، مانند فرانسه و انگلستان، در راستای کاهش صلاحیت هیئت منصفه در رسیدگی‌های کیفری گام برمی‌دارند؛ به گونه‌ای که حتی حذف کامل این نهاد از سیستم قضایی این کشور، دور از ذهن نیست. این درحالی است که تأکید بر سیاست جنایی مشارکتی و ایجاد فضای لازم برای حضور عموم شهروندان در این زمینه، به‌ویژه در سال‌های اخیر، همواره مورد تأکید قرار داشته و تلاش برای محدودسازی نهاد هیئت منصفه نشانگر توسعه رویکرد حاکمیتی به امر قضاوت و تمرکزگرایی افراطی است که آن را حتی خارج از مدل الگوی مشارکتی سیاست جنایی قرار داده است؛ امری که می‌توان هشدار برای نظام قضایی ایران محسوب شود. اگرچه رویکرد نظام‌های حقوقی انگلستان و فرانسه برای کنترل و محدود کردن نقش هیئت منصفه نیز فی نفسه قابل انتقاد است، شاید این خصوصیت در کنار سایر عوامل و عناصر کنترل‌کننده فرایند دادرسی قضایی قابل توجه است. اما در ایران علی‌رغم تأسیس بیش از صدساله آن، هیئت منصفه هیچ‌گاه به جایگاه واقعی خویش در نظام قضایی دست نیافته است و صدور رأی وحدت رویه شماره ۸۳۷ مورخ ۱۴۰۲/۰۷/۰۴ هیئت عمومی دیوان عالی کشور و کاهش جایگاه هیئت منصفه در حد نظریه کارشناسی یک نوع بازگشت از سیاست جنایی مشارکتی محسوب می‌شود. امید است با انجام اصلاحات تقنینی و تقویت رویه قضایی نهایت هیئت منصفه به عنوان یکی از ابزارهای مشارکت قضایی از یک سو و تعدیل‌کننده برداشت‌های خشک قضایی با توجه به افکار عمومی از سوی دیگر، تضمینی برای نزدیک شدن به عدالت و انصاف را فراهم آورد.

منابع

کتاب

۱. آخوندی، محمود، *آیین دادرسی کیفری*، جلد ۲، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ نهم، ۱۳۷۸.
۲. پرادل، ژان، *تاریخ اندیشه‌های کیفری*، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: سمت، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
۳. رحمانی، قدرت‌الله، *جرم سیاسی در حقوق ایران*، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول، ۱۳۹۷.
۴. شیخ‌الاسلامی، عباس، *جرائم مطبوعاتی؛ بررسی تطبیقی سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران و انگلستان*، مشهد: جهاد دانشگاهی، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۵. صبری، نورمحمد، *هیئت منصفه (مطالعه تطبیقی)*، تهران: میزان، ۱۳۸۴.
۶. عمید زنجانی، عباسعلی، *حقوق اساسی ایران*، تهران: دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۵.
۷. گاستونی، است فانی، *رژر لواسور، برنابولوک، آیین دادرسی کیفری*، جلد ۱، ترجمه حسن دادیان، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۸.

مقاله

۸. امامی، مصطفی، «هیئت منصفه در انگلستان»، *ماهنامه حقوق/امروز*، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۴۲، صص ۷۴-۷۲.
۹. آقابابایی بنی، اسماعیل، «جایگاه هیئت منصفه در حقوق ایران با نگاهی به مبانی فقهی آن»، نامه مفید، دوره ۹، شماره ۳۷، ۱۳۸۲، صص ۱۷۸-۱۵۳.
۱۰. پورسرتیپ، فرج الله، «هیئت منصفه»، *مجله حقوقی وزارت دادگستری*، دوره ۲۰، شماره ۷، ۱۳۵۲، صص ۱۴۷-۱۱۹.
۱۱. جباری، علی، «رد هیئت منصفه»، *فصلنامه کانون وکلای*، دوره ۱، شماره ۳۶، ۱۳۳۲.
۱۲. داوود الموسوی، سیدحسن و سید محمدحسن طاهایی، «نهاد ناظر، برآیند بهبود یافته هیئت منصفه در ساختار قضایی اسلامی»، *مجله مطالعات فقه و حقوق اسلامی*، دوره ۱۳، شماره ۲۵، ۱۴۰۰، صص ۲۸۸-۲۶۷.
۱۳. رحمانی، قدرت الله، «هیئت منصفه ایرانی؛ از هندسه اقتباس در مشروطیت تا هنر استحاله در جمهوری اسلامی»، *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، دوره ۲۰، شماره ۶۲، ۱۳۹۸، صص ۱۸۴-۱۵۵.
۱۴. شاملو، باقر، «ماهیت و نقش هیئت منصفه در نظام عدالت کیفری ایران از ظهور و افول»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ضمیمه شماره ۵۶، ۱۳۹۰، صص ۶۹۸-۶۷۷.
۱۵. شاملو، باقر، «معرفی و نقد جایگاه هیئت منصفه در نظام حقوقی ایران»، *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی*، شماره ۳، ۱۳۷۵، صص ۲۰۰-۱۶۹.
۱۶. طباطبایی، علی محمد، «هیئت منصفه از لحاظ تاریخی»، *مجله کانون وکلای*، دوره ۱، شماره ۳۲، ۱۳۳۲، صص ۴۹-۴۶.
۱۷. غلامی، حسین، «بررسی جرائم احزاب سیاسی در حقوق کیفری ایران»، *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، دوره ۱۲، شماره ۳۰، ۱۳۸۹، صص ۲۲۶-۲۰۱.
۱۸. محسنی، مرتضی، «هیئت منصفه و تشکیلات آن در کشور فرانسه»، *مجله حقوقی وزارت دادگستری*، شماره ۳، ۱۳۵۷.
۱۹. مهرا، نسرین، «نظام عدالت کیفری در انگلستان و ولز»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره ۱، شماره ۱۲۱، ۱۳۷۴، صص ۴۰۶-۳۵۹.
۲۰. هاشمی، سید محمد، «تحلیل حقوقی جرائم سیاسی و مطبوعاتی»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره ۱، شماره ۱۰، ۱۳۷۱، صص ۱۴۵-۱۰۵.

References

Books

1. Akhoundi, Mahmoud, *Criminal Procedure Code*, Volume 2, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, 9th Edition, 1999. (in Persian)
2. Amid Zanjani, Abbas-Ali, *Basic Laws of Iran*, Tehran: Tehran University, First Edition, 2006. (in Persian)
3. Ashworth, Andrew. *The Criminal Process: An Evaluation Study*, Oxford University Press, Second Edition, 1998.
4. Eftekhari Jahromi, Goodarz, *Jury*, Conference of the Board for Monitoring and Following Up on the Implementation of the Constitution, Tehran, 2001. (in Persian)
5. Findley, M and Peter Duff, (eds), *The Jury under Attack*, London: Butterworths, 1988.
6. Ivković, Sanja Kutnjak, Shari Seidman Diamond, Valerie P. Hans and Nancy S. Marder (eds.). *Juries, Lay Judges, and Mixed Courts: A Global Perspective*, Cambridge University Press, Forthcoming, 2019.
7. Jackson, R. M. *The Machinery of Justice in England*, Cambridge, Sixth Edition, 1972.
8. Pradel, Jean, *History of Criminal Thought*, Translated by: Ali Hossein Najafi Abrand-Abadi, Tehran: Samt, Second Edition, 2007. (in Persian)
9. Rahmani, Qodratollah, *Political Crime in Iranian Law*, Tehran: Allameh Tabatabaee University, First Edition, 2018. (in Persian)

10. Sabri, Noor Mohammad, *Jury (Comparative Study)*, Tehran: Mizan, First Edition, 2005. (in Persian)
11. Sheikholeslami, Abbas, *Press Crimes; A Comparative Study of the Criminal Policy of the Islamic Republic of Iran and England*, Mashhad: Academic Effort, First Edition, 2001. (in Persian)

Articles

12. Aghababaei Bani, Ismail, "The Position of the Jury in Iranian Law with a Look at Its Jurisprudential Foundations", *Letter of Mofid*, Volume 9, Issue 37, 2003, PP 153-178. (in Persian)
13. Davood Al-Mousavi, Sayyed Hassan, Sayyed Mohammad Hassan Tahaei, "Supervisory Body, Improved Jury Process in Islamic Judicial Structure", *Journal of Islamic Jurisprudence and Law Studies*, Volume 13, Issue 25, 2021, PP 267-288. (in Persian)
14. Emami, Mustafa, "Jury in England", *Monthly Law Today*, Issus 9 and 10, 1953, PP 72-74. (in Persian)
15. Gholami, Hossein, "A Study of Political Party Crimes in Iranian Criminal Law", *Quarterly Journal of Law and Politics Research*, Volume 12, Issue 30, 2010, PP 201-226. (in Persian)
16. Hashemi, Sayyed Mohammad, "Legal Analysis of Political and Press Crimes", *Legal Research Quarterly*, Volume 1, Issue 10, 1992, PP 105-145. (in Persian)
17. Jabbari, Ali, "Jury Rejection", *Quarterly Journal of the Bar Association*, Volume 1, Issue 36, 1953. (in Persian)
18. McKillop, Bron. "Review of Convictions after Jury Trials: The New French Jury Court of Appeal", *Sydney Law Review*, Volume 28, Issue 2, 2006, PP 343-358.
19. Mehra, Nasrin, "The Criminal Justice System in England and Wales", *Legal Research Quarterly*, Volume 4, Issue 16, 1995, PP 359-406. (in Persian)
20. Mohseni, Morteza, "Jury and Its Organization in France", *Legal Journal of the Ministry of Justice*, Issue 3, 1978. (in Persian)
21. Ploscowe, Morris. "Jury Trial in France", *Minnesota Law Review*, 1945. Available at: <https://scholarship.law.umn.edu/mlr/1984/>, PP 376- 387.
22. Pour Sartip, Farajollah, "Jury", *Ministry of Justice Legal Journal*, Volume 20, Issu 7, 1973, PP 119-147. (in Persian)
23. Rahmani, Ghodratollah, "Iranian Jury; From the Geometry of Adaptation in Constitutionalism to the Art of Transformation in the Islamic Republic", *Quarterly Journal of Public Law Research*, Volume 21, Issue 62, 2019, PP 155-184. (in Persian)
24. Shamloo, Baqer, "Introduction and Criticism of the Position of the Jury in the Iranian Legal System", *Quarterly Journal of Judicial Law Review*, Issue 3, 1996, PP 169-200. (in Persian)
25. Shamloo, Baqer, "The Nature and Role of the Jury in the Iranian Criminal Justice System: Its Rise and Decline", *Legal Research Quarterly*, Appendix Issue 56, 2011, PP 677-698. (in Persian)
26. Tabatabaei, Ali Mohammad, "The Jury in Historical Perspective", *Journal of the Bar Association*, Volum 5, Issue 32, 1953, PP 46-49. (in Persian)